

MUNTANYA

4€ / ANY 130 / NÚM. 964 / ABRIL 2006

CEC

Montserrat

La muntanya dels cent cims

ESCALADA

**Montserrat nord,
ascensions a l'ombra**

VIES FERRADES

**Teresina, la primera
via ferrada de Catalunya**

ESPELEOLOGIA

**El Montserrat subterrani:
les coves del Salnitre**

CIÈNCIES NATURALS

**La geologia
de la muntanya**

PENSAMENT

**Montserrat i el
romanticisme alemany**

MONTSERRAT I LES ARTS

**Joaquim Mir, el pintor
de la Moreneta**

Vista de les ermites de la Tebaida i del monestir de Montserrat, en un gravat del Voyage pittoresque et historique de l'Espagne (1806), d'Alexandre de Laborde.

La visió romàntica de Montserrat en el cercle de Weimar

In welchen ganz allein der Mensch auf seinen eigenen Montserrat Glück und Ruhe finden kann¹.

J. W. Goethe

Autor: Ferran Alexandri

Un dels aspectes més desconeguts de Montserrat és la importància que aquest massís va adquirir pel romanticisme alemany arran del viatge que va fer a la muntanya Wilhelm von Humboldt l'any 1800. La impressió d'una vida idíl·lica i feliç en una naturalesa paradisiàca va convertir Montserrat en un símbol espiritual romàntic per excel·lència.

Wilhelm von Humboldt va descriure el seu viatge a Montserrat en un breu assaig, brillant i suggerent, des del punt de vista d'un adepte de Rousseau, i aquesta descripció va fer fortuna en el pensament dels intel·lectuals de Weimar, on residien els seus amics escriptors Goethe i Schiller. El mateix Schiller, després de llegir Humboldt, va dir que aquella descripció de la muntanya transportava el lector del món exterior al món interior. Quan Humboldt descrivia una muntanya era per resoldre un problema psicològic, un conflicte humà.

Humboldt descobreix Montserrat: Montserrat bei Barcelona

L'aventura comença la primavera de l'any 1800², quan Wilhelm von Humboldt feia un viatge per Espanya i descobrí Montserrat. Els germans Humboldt eren prou famosos en el seu temps: Alexander, viatger i naturalista, i Wilhem, antropòleg, pedagog i lingüista, fundador de la filosofia del llenguatge, interessat per l'estudi de les llengües i els costums dels pobles i, també, viatger com el seu germà.

Wilhelm, doncs, passà a Catalunya i, des de Barcelona, va anar cap a Montserrat. Va enfilarse a la muntanya per l'antic camí de Collbató al monestir. De seguida va quedar impressionat pel paisatge: les estranyes agulles, però de belles formes, les creus al cim de les roques i de les ermites, i els camins que emergien en indrets insòlits el van dur a una profunda reflexió. Escriu a Goethe:

¡Mai no he gaudit d'una vista semblant! Imagineu-vos dos contraforts de formes gracioses, coroneu-les amb bosquets tan romànticament com ho pugui fer la vostra fantasia, amb la vall al fons i el curs del Llobregat prolongant-se fins al mar. Aquest lloc reuneix tot el que pugui oferir un paisatge: majestat i bellesa. Les fal·des de la muntanya són salvatges i arriscades per les moles amb forma de piràmide o de cilindre.

Imagineu un home del nord com Humboldt, avesat a veure les altes muntanyes dels Alps. Avesat a veure cims nevats, glaceres, planells lacustres i boscos d'avets. Avesat a veure la muntanya en el seu

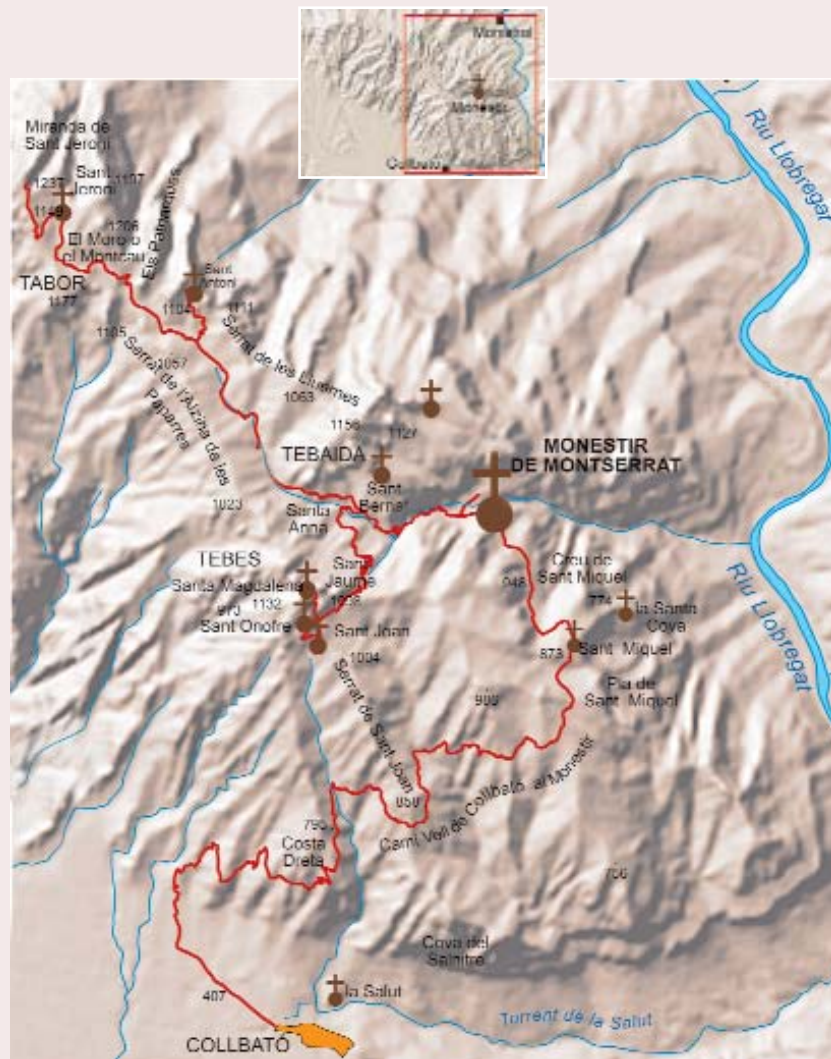

Retrat de Wilhelm von Humboldt. (Dibuix de Joseph Schmeller).

NOTES:

¹ Que l'home completament sol, en el seu propi Montserrat, pugui trobar felicitat i assecc.

² Possiblement els dies 26 i 27 de març del 1800, acompanyat de Schroeder de Bremen i Archdeacon de Dunkerke. (Nota d'Unamuno, 1951: 146).

L'itinerari que va fer W. Humboldt en el seu viatge a Montserrat: de Collbató va seguir el Camí Vell fins al monestir. L'endemà de l'arribada, parteix cap al cim de Sant Jeroni i cap a les ermites.

marc més imponent, més inexpugnable. Aquest paisatge no hi era a Montserrat; no obstant això, aquesta muntanya posseïa una singularitat que la feia única, tenia uns trets inimaginables que no havia trobat mai en cap altra muntanya del món.

No té Montserrat el caràcter greu, grandios i solemne de les muntanyes nòrdiques, dels Alps, de les nostres serralades o dels mateixos Pirineus. Aquesta muntanya sorgeix en forma d'illa (...) és ruda, salvatge i de formació càdica (...) no té cascades que ressonin amb un fragor tremend (...) el que li falta en grandesa a Montserrat queda reemplaçat per un enllaç meravellós i harmònic de gràcia i rusticitat, i pel silenci imponent que hi regna.

Les creus al cim de les agulles, la boira casual, la vegetació selvàtica i, de lluny..., un toc de campanes provinent del monestir, li dugueren a la memòria el poema del seu amic Goethe: «Die Geheimnisse» («Els misteris»), escrit el 1784, en què parlava d'un pelegrí que puja a una muntanya on hi ha un mones-

tir habitat per ermitans. El poema i la impressió del viatger conflueixen en un sentiment interior pregon: «els seus misteris s'em representaren molt vivament».

Tant és així que en tornar a París escriu una carta a Goethe en forma d'assaig naturalista sobre Montserrat (*Montserrat bei Barcelona*) amb la idea de fer-hi arribar perquè el publiqui:

(...) desitjo dur-lo a una comarca, amb la qual, com a màxim, unes altres dues d'Europa s'hi poden comparar, on la naturalesa i els seus habitants es troben en un acord mutu i meravellós, i on l'estranger mateix s'ha allunyat del món i dels homes (...) Vull portar-lo a les habitacions eremítiques de Montserrat, a prop de Barcelona.

L'assaig de Humboldt comença amb la descripció pròpia d'un viatger que ha arribat a una muntanya diferent de totes les que ha vist fins aleshores, d'una naturalesa única, perquè té unes característiques introbables en d'altres muntanyes, com ho testimonia les agulles de formes fantàsiques que la imaginació humana converteix en figures i símbols.

A mesura que pujava el sender que porta al monestir, que seguia a poc a poc els sinuosos pendents de les roques (...) vaig sentir el repic d'unes campanes i em semblava veure el seu pietós pelegrí davant meu; i quan des de les pregones timbes, cobertes de verdor, vaig alçar els ulls i vaig veure les creus, que amb santa audàcia algunes mans van posar a les altures vertiginoses a la punta de nues agulles, a les quals sembla impossible que l'home hi arribi...

Però, per damunt de tot, el van captivar les sorprenents vistes quan va assolir el cim de la muntanya, la miranda de Sant Jeroni, des d'on va poder veure els Pirineus; però també un altre fenomen: el mar de boira als peus del caminant. Humboldt queda fascinat: «Vam veure el més gran i magnífic espectacle de núvols que jo recordo».

Aleshores la muntanya esdevé enigmàtica, única, capaç d'atreure els homes. Humboldt exposa la fascinació de la muntanya des d'un punt de vista geogràfic i naturalista, però també estètic:

(...) el profund silenci tan sols el trenca de tant en tant el repic d'alguna ermita. No he pogut deixar de considerar que aquests llocs són com asils d'una tranquil·la separació del món, on el desig de viure sols amb si mateix i la naturalesa, trobaria plena satisfacció i sense destorb.

No obstant això, el que destaca per damunt de tot és el fet que l'home i la naturalesa aconsegueixen en aquest indret una harmonia paradisiàca. Humboldt de seguida manifesta que l'important de Montserrat és el fenomen eremític. Afirmar que la part central del seu viatge és la visita a les ermites, i no pas al monestir. Humboldt es distancia del fenomen religiós. Tot i que hi va ser convidat pels monjos del monestir durant un dia, no demostra una atenció especial per

la vida monàstica ni tan solament un interès destacable per la Moreneta i la llegenda de la seva troballa.

No pot existir res de més estrany que aquest lloc (...) aquí tot s'esfuma davant la grandesa i la singularitat de la naturalesa. L'església no pot ser considerada de bon gust, encara que fa la impressió de magnificència i solemnitat.

En el seu assaig pren protagonisme justament la llegenda de fra Garí, que duia a Montserrat una vida d'ermità, però que fou temptat pel dimoni:

un exemple meravellós d'insipidesa, rusticitat i voluptuositat (...) un ermità que per algun pecat s'ha imposat una penitència extraordinària, és indubtable que només una poetització pietosa la va retrotreure fins al segle IX per proporcionar més credulitat.

El dia següent de l'arribada al monestir, a trenc d'alba parteixen cap a les ermites. L'ermita és entesa per Humboldt com el centre del món d'aquesta muntanya, i l'encaix amb la naturalesa és òbvia, ja que el fenomen eremític és primigeni, perquè va ser anterior al monàstic. Montserrat és una muntanya elevada, d'una naturalesa salvatge, on viuen ermitans, amb les seves regions de Tebes i Tebaida, reminiscències dels primers anacoretas.³ El viatge de Humboldt transcorre per diverses ermites: Santa Anna, San Jeroni, San Antoni, Santa Magdalena, San Onofre i Sant Joan.

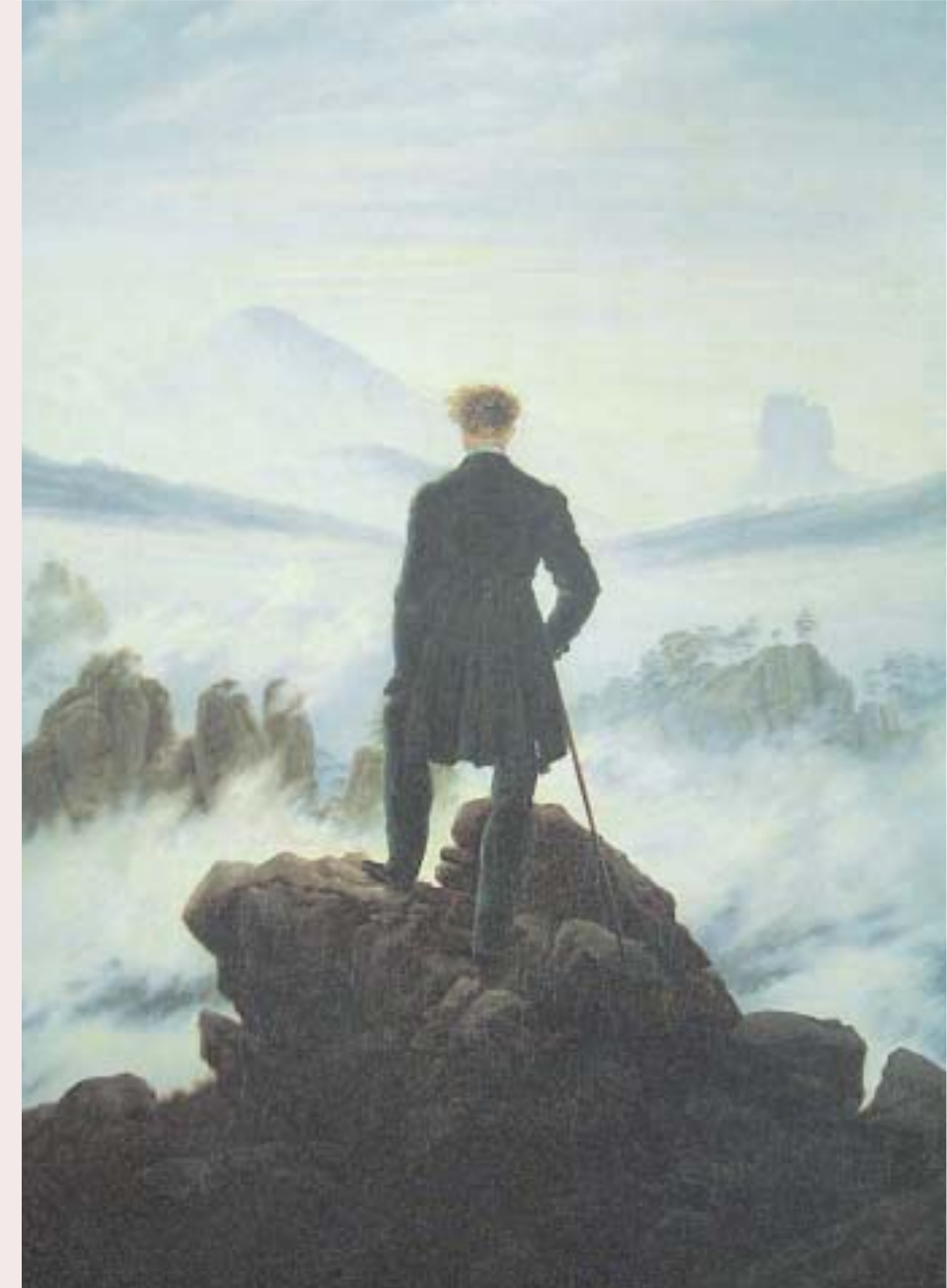
[A Sant Joan]: (...) hi havia un ermità molt vell, un home petit, amb hàbit gris i bastó, i una llarga i descuidada barba, que li donava, entre aquestes espres roques, un aire de salvatge rusticitat...

[A Santa Anna]: Era un home bell, d'aspecte benigne. A la nostra pregunta «¿Quants anys feia que vivia a la muntanya?», ens va respondre: «Divuit, però m'han passat com si fossin divuit dies. Res no ha torbat la meua pau, si no és el record dels meus pecats».

[A Sant Jeroni]: L'ermita de Sant Jeroni és la que té la situació més bella i romàntica (...) S'eleva els cims de la muntanya sorgint com illes de l'humit mar de boira que cobria la planície sencera (...), i a la dreta un abisme terrible.

[A Sant Antoni]: (...) edificada en un cim salvatge i solitari, ens va rebre amb gest malhumorat l'ermità (...) que era aragonès.

Humboldt viu a Montserrat una experiència de primer ordre entorn els homes, els anacoretas de les ermites. No és només la religió. Potser ni tan solament és la religió. Els ermitans són a la muntanya per un altre motiu molt més transcendental: trobar la pau interior i conèixer-se a si mateixos en un pla purament socràtic. D'aquesta manera és com poden apropar-se al grau de perfecció. Per això es fa necessària una mena de muntanya harmònica i en estat pur com Montserrat. Humboldt es fixa en els ermitans, que viuen aïllats del món, compenetrats amb la naturalesa, com a bons salvatges en definitiva.

Però ¿què hi fa el mite del bon salvatge en l'aventura de Humboldt, si tenim en compte que cent anys abans aquest mite ja havia decaït en favor del progrés i de la civilització? Humboldt s'adona que l'existència d'un home virtuós i simple, que viu en regions inaccessibles i que es troba en les condicions idíl·liques del començament del món és real. El mite, pervingut pels descobridors, va tenir un paper destacat en la literatura del segle XVI, i també durant l'il·luminisme, amb la idea d'assolir la felicitat a través del retorn a la vida natural. Humboldt veu que això és possible. Ho viu. I aleshores no pensa només en el poema de Goethe, sinó en Rousseau i la seva filosofia naturalista. Creu que els ermitans de Montserrat representen un lloc en la vida arcàdica. Així doncs, és cert: juna vida en la naturalesa és possible!

Els ermitans que vaig veure són homes quiets i tranquils, pietosos en aparença i probablement en realitat també. (...) Com el salvatge, sovint ha de lluitar amb el poder dels elements, i com aquest s'enfila amb agilitat i audàcia als murs rocosos gairebé verticals. (...) Ha de ser una experiència meravellosa renunciar al privilegi humà de poder sortir de determinats límits, i quedar

El més pur estil romàntic plasmat per l'oli El viatger contemplat un mar de boires, de Caspar David Friedrich (1817). D'esquena a l'espectador, com si fos a l'interior d'un temple, en silenci, el viatger contempla la naturalesa sobre la qual s'estén tot el que és diví.

NOTES:

³ La Tebaida és una antiga regió d'Egipte, amb capital a Tebes. A la seva zona desèrtica va sorgir, al segle III, la vida anacòretica amb personatges tan famosos com sant Pau l'Ermità, sant Antoni, sant Pacomi i la seva germana Maria. Així a Tebaida és sinònim dels llocs destinats al recés i a la contemplació.

com els animals lligat de prop a la terra, sense vagar de gust i plaer, tancar les seves forces i tots els desitjos en un espai de terra i prescindir de tot, tret del cel i de la vista de muntanyes i del mar sense confins. (...) tal com la posseïa o delirava posseir Rousseau...

Jean-Jacques Rousseau, un dels més grans pensadors del segle XVIII, en un retrat de Maurice-Quentin de la Tour: M. Rousseau, ciotoyen de Genève (1753).

no sóc fet com cap dels qui existeixen. Si no valc més, com a mínim en sóc diferent.»

Aquesta línia de pensament en clau filosòfica dóna una interpretació prou exacta perquè un viatger romàntic hi vegi una relació en trobar-se a Montser-rat. Humboldt, doncs, veu la naturalesa del massís català com un paradís mític, com un santuari on es pot assolir una harmonia entre individu i naturalesa. Almenys és possible dur-hi una vida senzilla, sense necessitats exteriors i sense participar de les contradiccions socials i, en conseqüència, s'hi pot assolir la felicitat. Meditar, trobar la pau interior a través de la pura contemplació de la naturalesa. Els ermitans de Montserrat aconsegueixen totes les idees que Rousseau ha proposat sobre la naturalesa, perquè són al paradís terrenal, al retorn a la simplicitat, a l'autosuficiència i a la pau de l'ànima, com el bon salvatge, lliures d'un pla social.

Montserrat arriba a Weimar

Humboldt, en el seu assaig vol dir a Goethe que a Montserrat ha vist allò que havia llegit abans a «Die Geheimnisse»: la base espiritual comuna de totes les religions, i que el lloc per a aquesta base es troba en la naturalesa harmònica, perquè està preservada de la civilització, i és un lloc aïllat i salvatge, on l'individu pot viatjar a través de la naturalesa i de si mateix. I aquesta experiència, entesa com un viatge iniciàtic, que aconsegueix el programa rousseauià, és el que captiva l'atenció de Humboldt.

Finalment l'assaig *Montserrat bei Barcelona* es va publicar a Alemanya l'any 1803: Montserrat era descobert pel romanticisme alemany, sota la interpretació de Goethe i Schiller, i arribaria a autors com Schopenhauer o el músic Richard Wagner. Goethe va arribar a la cort de Weimar cridat per l'hereu del ducat de Saxònia-Weimar Carles August l'any 1775. Va entrar al seu servei i s'establí per sempre més a Weimar, on aviat es formà un important cercle intel·lectual integrat per un elenc de literats i pensadors, i fins i tot de músics: Herder, Wieland, Musäus, Knebel, Bertuch, Lenz, Schiller i Zelter. Els germans Humboldt freqüentaven aquest cercle a les acaballes del segle XVIII, on Goethe i Schiller feien tertúlies i dialogaven sobre el classicisme i el romanticisme. La seva presència era especialment valuosa, justament perquè tot el que havien vist i après dels seus viatges es transmetia en aquest espai d'intel·lectualitat, que esdevenia una veritable plataforma d'irradiació de cultura.

Quan Goethe rep l'assaig de Humboldt queda molt impressionat. En un article seu publicat el 1816 i dirigit a una associació estudiantil que li requeria un aclariment del seu difícil poema «Die Geheimnisse», va fer una proluxa explicació, en la qual feia referència dues vegades a Montserrat, amb tanta naturalitat que hem d'entendre que el públic alemany de Weimar coneixia perfectament la muntanya catalana:

Ara bé: per exposar aquí l'ulterior signifi –millor dit, el pla general– i també l'objecte del poema, començo per conduir el lector a través d'una sort de Montserrat ideal (...)

Avui dia (...) potser es veuria amb gust, vestit amb poètics arreus, allò que tothom acata, i es confirmaria pel seu mig lector en aquelles idees en què l'home completament sol, en el seu propi Montserrat, pot trobar felicitat i assossec.

La figura del mitjancer (el pelegrí, en el poema, i Humboldt, en la realitat) simbolitzen el punt de reflexió sobre el fet religiós. Només a través dels ermitans és possible evitar els vicis (com el dogma) que formen part de totes les religions. Goethe presenta la

seva aproximació a la religió com a fenomen, i hi col·loca una mena d'home singular que pugui fer de mitjancer entre allò diví i allò terrenal. Quan Goethe diu que «l'home completament sol, en el seu propi Montserrat, pot trobar felicitat i assossec», completa l'explicació del poema segons la visió de Montserrat de Humboldt. N'accepta les vivències i Montserrat es converteix en el veritable marc d'aquests misteris («Die Geheimnisse»). La publicació de l'assaig de Humboldt va representar, doncs, que Montserrat fos objecte de tema dins de la literatura alemanya.

Goethe va enviar l'assaig de Humboldt a Schiller el 2 de setembre del 1800. Tots dos vivien a Weimar. Només tres dies va trigar Schiller a tornar-li aquest assaig, acompanyat d'una carta amb el seu punt de vista. Schiller va fer una lectura més aviat psicològica del text de Humboldt: com que Montserrat és una muntanya aïllada, aquest mateix aïllament condueix el visitant a un estat humà tancat i individualitzat, a un viatge a l'interior de si mateix. La muntanya, al seu torn, desprèn un efecte estrany en els homes que fa que s'aïllin del món exterior i els porta al seu jo més íntim, per preguntar-se sobre el sentit

A la dreta, l'escriptor alemany Johann Christoph Friedrich von Schiller, en una litografia de Ludovike Simanowiz (1793).

Goethe a la campanya romana, obra de Johann Heinrich Wilhelm Tischbein (1786).

de l'individu i el seu pas per la Terra. Per a Schiller Montserrat és un espai arcàdic i sagrat on viuen els ermitans, perquè la muntanya posseeix una energia diferent de les altres muntanyes, de manera que en aquest espai és possible d'intanciar-se de la vida social. Montserrat és vist com el món espiritual interior de l'home.

Montserrat apareix de sobte en el món de Weimar com un símbol modèlic, com el prototip del món sensible, «del descobriment de la dimensió interior, espiritual i psicològica de l'ésser humà» (Piulats, 2001:99).

A baix, pintura d'Otto Knille sobre el cercle de Weimar (1884); al centre, Goethe discuteix. El quadre mostra la influència de l'escriptor alemany sobre els filòsofs, científics i literats de l'època (Schiller és dempeus a la dreta).

L'anècdota

J. W. Goethe, un escriptor alemany de Weimar, escriu un poema romàntic de caràcter espiritual en clau naturalista anomenat «Die Geheimnisse» («Els misteris»). Un viatger antropòleg, Wilhelm von Humboldt, descobreix que Montserrat és el marc ideal per entendre la clau del poema i, fins i tot, per acabar-lo d'arrodonir. Després, un escriptor amic de tots dos, F. Schiller, des de Weimar, contribueix a fer entendre més bé els arguments que Humboldt exposa en el seu assaig. Goethe accepta les idees de tots dos i, més endavant, reinterpreta el seu mateix poema, de manera que Montserrat esdevé un símbol espiritual d'Alemanya al començament del segle XIX.

Rousseau i la naturalesa arcàdica

El fet que Humboldt esmenti Rousseau és molt significatiu. El ginebrí Jean-Jacques Rousseau pertanyia al sector més crític del pensament il·lustrat. Estava convençut que la civilització i el progrés havien fet que l'home perdés la seva llibertat originària. L'única solució per superar la seva alienació és el regress històric, per pal·liar els efectes del progrés. Rousseau sent nostàlgia per l'estat primigeni (l'estat natural) de l'ésser humà. De seguida exalta el paisatge, la muntanya, per la seva sublimitat aterridora: «Necessito torrents, roques, avets, boscos frondosos, muntanyes, senders aspres per enfilar-m'hi i davallar precipicis al meu voltant per sentir un bell terror».

Però en defensar l'estat natural de l'ésser humà per damunt de la civilització –artificiosa i postissa– topa amb la idea de la Il·lustració, que basa el progrés en la raó. Rousseau busca la senzillesa d'esperit: la ignoràcia és l'únic mitjà possible per evitar l'error. Rousseau parteix de la convicció que existeix un estat natural primitiu en el qual els éssers humans són lliures; per això la cultura i la civilització són les causes dels mals de l'individu. Creu fermament que l'home és bo per naturalesa i el medi social, que abusa de la raó, és el culpable de la seva corrupció. La ciència, la cultura i la vida civilitzada són responsables del fet que l'home s'allunyi d'aquell estat original de bondat i pau en què vivia interiorment, amb si mateix, i, d'aquesta manera, s'envileix.

El mateix filòsof només accepta quedar com a individu indefinible i irrepètible, diferent dels altres. Així mateix ho diu en començar *Les confessions* (1789): «Sento el meu cor i conec els homes. No sóc fet com cap d'aquests que he vist; goso creure que

Dit d'una altra manera: Montserrat esdevé un escenari on l'home pot retornar a la naturalesa primigènica, a una mena de paradís on vivia en comunicació harmònica amb l'obra divina i amb si mateix. Un espai on els ermitans creuen que és possible la unió amb déu, via que es trobaria celada en la naturalesa. Per això hi viuen. Descobrir, doncs, la naturalesa d'un Montserrat ideal serveix per descobrir-se a si mateix.

Montserrat al *Faust*

Alguns crítics (Loeper, Piulats) han vist també una influència de Montserrat en l'obra més famosa i complexa de Goethe, el *Faust*: la història d'un home de ciència que no ha aconseguit de trobar la felicitat, malgrat els seus coneixements. La contradicció li arriba quan és vell, i s'aboca a la màgia i al pacte amb el dimoni per garantir una felicitat que al llarg

de la seva vida d'estudi no ha assolit. Busca una alternativa. Li cal viure el camí de la foscor per poder superar el seu propi escepticisme.

És en les escenes finals del *Faust* on es pot veure un paral·lelisme amb Montserrat. Aquest final és religiós. En el darrer capítol, anomenat «Bergschuchten» («Barrancs»), «els sants anacoretas estan repartits de dalt a baix de la muntanya i instal·lats en les cavitats de les penyes». Un «cor de nens benaventurats» canta:

La selva, amb el seu balanceig, sembla acostar-se; les roques deixen sentir el seu pes aquí; s'aferra al terra les arrels; els troncs forts s'alcen enlaire (...) la pregona cova ofereix alberg; muts, tranquils al voltant de nosaltres, s'arrossegueuen lleons per respectar el lloc consagrat, sant asil de l'amor.

I per acabar, l'aparició de la Verge (*Mater Gloriosa*), salvadora de l'ànima de Faust, són elements que, tots junts, tenen una certa semblança amb les agulles de Montserrat, els ermitans de Tebes i la Tebaida, la Verge de la muntanya i l'escolania.

¿És molt arriscat dir que Goethe només podia haver dissenyat aquest final tan sols perquè prengué com a punt de referència l'assaig de Humboldt i la relació de la naturalesa idíl·lica amb els ermitans de Montserrat i la Verge? Si això és així, aleshores Montserrat esdevé un símbol molt important en la seva obra, on amaga el seus pensaments més profunds sobre l'espiritualitat.

Conclusió

Així, Montserrat, un escenari arcàdic, esdevé un símbol del retrobament interior. El romanticisme alemany descobreix la naturalesa harmònica, i l'home com a membre integrant d'aquesta mateixa naturalesa també té una part desconeguda de si mateix que cal descobrir i conciliar: els sentiments. La raó asfixia els sentiments i aconsegueix que l'home sigui infeliç, tal com deia Rousseau. Però Goethe i Schiller solucionen aquest conflicte perquè estan convençuts que el sentiment estètic és capaç d'integrar el racional amb el natural de la vida, des de l'interior d'un mateix, sense necessitat de les lleis socials. Aquesta és la filosofia del veritable ermità, del bon salvatge: conciliar raó i sentiments i obtenir un sentiment espiritual integrador. Per tant, els ermitans tenien un gran interès pels romàntics. Els ermitans no volen dominar la naturalesa, sinó comprendre-la i unir-s'hi. Per això cal conèixer-se a si mateix, seguir el programa socràtic i després valorar-ne el resultat, la vida pròpia. Això es pot entendre també com un aprenentatge.

El romanticisme alemany va escampar per tot Europa una nova manera de veure la vida, no solament com un moviment estètic, sinó buscant una filosofia de la vida tenint en compte altres alternatives. És sabut que Goethe havia trencat amb el cristianisme i les institucions eclesiàstiques, però encara conservava la necessitat de creure i buscava un símbol adient per ocultar-hi els seus desigs. Paral·lelament, hi hagué un desenvolupament progressiu d'una part de la cultura

espiritual en el decurs dels segles XVII i XVIII, que conduí a organitzacions secretes extraconfessionals que perseguïen fins humanitaris, com els Rosa-Creu, els maçons o els il·luminats. La petja de Goethe en aquest terreny és evident, tant a «Die Geheimnisse» com a la seva novel·la d'aprenentatge *Wilhelm Meister*.

L'anècdota que he reportat no és una simple curiositat històrica o literària. No és només el fruit de l'admiració d'un viatger que veu per primer cop Montserrat i queda meravellat per la seva naturalesa, i després explica a tothom el que ha descobert. Tot plegat té una transcendència considerable. Quan Humboldt va a Montserrat veu, en essència, allò mateix que Goethe havia escrit a «Die Geheimnisse» i n'entén aleshores el sentit ocult. No és només aquesta muntanya, que té una geologia especial, és sobretot el que hi troba.

Avui dia Montserrat, a banda del que pugui representar per a muntanyencs i no muntanyencs, s'ha convertit en un lloc destinat a satisfer el turisme catòlic convencional. Són molt pocs els intel·lectuals catalans que han vist, com veieren els alemanys, la màgia romàntica que irradia la muntanya, si exceptuem, naturalment, el cas de Jacint Verdaguer i Joan Maragall.

Bibliografia

FARINELLI, Arturo. «Guillaume de Humboldt et l'Espagne». *Revue Hispanique* 5 (1898): 112-145.

GOETHE, Johan Wolfgang von. «Los misterios». A *Obras completas*. Recopilació, traducció, pròlegs i notes de Rafael Cansinos Assens. Vol. IV. Madrid: Santillana, 2003 (edició facsímil d'Aguilar, 1957).

— *Fausto*. Edició de Manuel José González i Miguel Ángel Vega. 10a edició. Madrid: Cátedra, 2004 (Letras Universales 77).

HUMBOLDT, Wilhelm von. «El Montserrat cerca de Barcelona». A *Cuatro ensayos sobre España y América*. Versions i estudis de Miguel de Unamuno i Justo Garate. 2ª edició. Buenos Aires: Espasa-Calpe, 1951 (Colección Austral 1012), p. 118-148.

PIULATS, Octavi. *Goethe y Montserrat*. Solsona: Solsona Comunicaciones, 2001.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Les confessions*. Traducció de Joan Fuster. Barcelona: Edicions 62 i «la Caixa», 1985 (MOLU 42).

Una interpretació del poema

El significat ocult de «Die Geheimnisse» («Els misteris»)

El poema ens parla d'un jove religiós, el germà Marc, que com un pelegrí recorre un paisatge natural desconegut. S'enfila fatigosament per una muntanya elevada a través d'un camí sinuós:

Per muntanyes i valls passa el camí; aquí es troba cohibida la mirada, allà torna a esplaiar-se lliurement, i de mica en mica el sender s'escorre cap a les garrotxes.

Marc veu una ampla i assolellada vall i el cim de la muntanya:

(...) arriba al capvespre a una vall amena, molt il·lusionat amb la idea que en aquells boscosos terrenys podria trobar un hospitalari sostre sota el qual poder passar la nit.

Al peu de l'abrupta muntanya, que ara es dreçava al seu davant, va creure distingir vestigis d'un camí que s'estenia serpentejant; el va seguir i hagué d'encimbellar-se a les roques (...) i divisà el cim de la muntanya.

A la llunyania sent una campana i pensa que algú viu per aquests verals. I al mateix cim descobreix un bell monestir, a l'entrada del qual hi ha un símbol fascinant: una creu travessada per roses, i al centre de la creu, una tríada de llum blanca resplendent.

¿Qui haurà maridat la creu amb aquestes roses? (...) i medita i se sent edificada l'ànima.

El símbol de la rosa i la creu que apareix a la porta del monestir simbolitza la protesta (germandat dels Rosa-Creu⁴) davant del que és etern.

Matins, oli d'Otto Knille (1832-1898); el quadre provoca una sensació misteriosa entorn dels monjos, que podrien representar els Rosa-Creu del poema de Goethe ben bé.

La naturalesa i la humanitat lligades a la religió, per assolir l'harmonia de l'ésser humà. Per tant, la unió de la rosa amb la creu és la solució d'un dels misteris.

Marc truca al monestir, i és rebut per dotze monjos guerrers, que viuen com a ermitans en aquell indret salvatge per buscar déu a la seva manera. Però arriba en un moment crític, perquè el superior (a qui anomenen Humà) és a punt de morir i encara no ha designat successor. La comunitat explica a Marc que tots els seus membres han deixat els plaers del món exterior i viuen aquí reclosos en una nova vida. Després és introduït en una de les sales del monestir, on descobreix una estança amb una gran creu i un cercle de tretze setials, decorats amb estranys símbols:

Deixa que aquests blasons t'invitin a quedar-te fins que arribis a saber les gestes de múltiples herois; no és possible endevinar el que en aquests se cels, per això se t'explicarà confidencialment; tot i que ja pressents, és clar, el que va sofrir aquí més d'un, quant va perdre i quines lluites sostingué...

Marc es retira a un cella, i de matinada sent una música estranya. Vol entrar novament al monestir, però la porta és tancada; per una finestra pot veure un ritual secret celebrat al jardí de l'edifici: hi veu tres joves amb corones de flors al cap que duen torxes enceses, fins que desapareixen. I aquí s'acaba el poema.

Es tracta d'un poema inconclús, però que presenta les claus per entendre el que Goethe pensava sobre el fet religiós. Ens descriu la religió en clau naturalista: una naturalesa salvatge, el fenomen dels ermitans guerrers i la meditació.

El viatge de Humboldt des de Collbató fins a Montserrat per un camí tortuós i la visió del monestir coincideixen a grans trets amb el poema, i també el repic de campanes. També les creus que envoltaven el monestir, situades al capdamunt de les agulles. Però quan el rep l'abat i li diu que hi ha dotze ermitans a Montserrat, Humboldt no pot deixar de pensar en una altra sorprenent coincidència. Quan el monjo que el guia per la muntanya li diu que un cop per setmana, a les 4 de la matinada, tots els ermitans es reuneixen a l'ermita central de Santa Anna per fer missa, ja s'imagina els dotze ermitans baixant per la muntanya amb torxes enceses, com diu el final del poema:

Tres adolescents amb torxes a les mans divisa, que apressats corren pels senderols.

I la muntanya de Montserrat revela de sobte a Humboldt els misteris que no havia acabat d'entendre de l'enigmàtic poema de Goethe, justament perquè n'ha viscut l'experiència. Creu haver-ne comprès el sentit profund.

NOTES:

⁴ Els Rosa-Creu eren una societat secreta originada a Alemanya al segle XVII, creada, segons la llegenda, pel cavaller germànic Christian Rosenkreuz; lligada després a la francmaçoneria. Els cavallers tenien el propòsit d'intervenir pacíficament i secretament en el món per assolir-hi la pau i una religió comuna.